

**DEVLETE
POST-YAPISALCI YAKLAŞIMLAR:
YÖNETİŞİM
(GOVERNMENTALITY)**

Öğrenci : Onur PUSULUK, 509072106
Öğretim Görevlisi : Dr. Mehmet ARISAN
Ders : Modern Devletin Oluşumu, SYC 503
Dönem : Bahar 2008

İÇERİK

I	GİRİŞ	2
I.1	Özne ve Özne Deneyim Sorunu	2
I.2	Öznenin Sorunsallaştırmalarla Kurulması ve Soybilimle Öz-Yıkımı	3
II	BİYO-İKTİDAR	4
II.1	Genel Bakış	4
II.2	Bilgi-İktidar Eksenlerinin Kesişiminde: Dispositifler	6
II.3	Etik Ekseninde: Öz(ü)gürlük	7
III	TARİHSEL BAĞLAMDA BİYO-İKTİDAR	9
III.1	Çoban-Sürü ve Site-Yurttaş Oyunları	9
III.2	Yeni bir oyun: Hıristiyan Pastoralliği	10
III.3	Pastoral İktidarın evrimi: Modern Devlet	11
III.4	Devlet Akli ve Polis Teorisi Doktrinleri	12
IV	KAYNAKLAR	14

YÖNETİŞİM

Foucault'un düşüncesindeki yönetim (*governmentality*) kavramını anlayabilmek için öncelikle onun kavram uzayında biraz dolaşmak, kavramların anlam yüklerini daha yakından görüp, kavramları birbirine yeniden bağlamak gerekmektedir.

I - GİRİŞ

I.1 - Özne ve Özne Deneyim Sorunu

1926 doğumlu Michel Foucault'un düşüncesindeki temel sorun özne ve öznel deneyim olmuştur. Foucault'un felsefe ve psikoloji okuduğu dönemde Fransız felsefesini kuşatan ve aynı sorulara farklı cevaplar arayan iki karşıt gelenek bulunmaktaydı: Fenomoloji ve yorumbilgisinden hareket eden bir gelenek ve tarihsel maddecilikten hareket eden pro-Marksist gelenek. Foucault'un 1954'te çevirdiği ve yazdığı ilk eserlerin bir kısmı (Varoluşsal Çözümleme gibi) bu geleneklerden ilkinden, bir kısmı (Akıl Hastalığı ve Kişilik gibi) ise diğerinden izler taşımaktadır. Fakat el attığı her alanda öncelikle yerleşik bakış açılarını ve yöntemlerini sorgulayan Foucault, kısa bir süre içinde bu iki gelenekten de sıyrılmıştır.

Foucault, öznel deneyim biçimlerinin verili bir insan doğasının teorik olarak belirlenmiş evrensel yapılarından yola çıkılarak açıklanabileceği varsayımını kabul etmemiştir. Çünkü ona göre deneyimler tarih içinde belirli ihtiyaçlara cevap verilirken kurulur ve bu anlamda tekildirler. Bu yüzden öznel deneyimin kaynağını ve nasıl biçimlendiğini açıklamak için öncelikle öznedeki yoğunlaşmış, onun deneyimi nasıl yaşadığına bakan tüm yaklaşımları - felsefi antropolojiyi, antropolijizmi - redderek fenomenolojik gelenekten sıyrılmıştır.

Öznel deneyim biçimlerinin tekillikleri yüzünden, kendi tarihleri içinde özgül olarak incelenmeleri gerektiğini söylerken, Foucault pro-Marksist gelenekten de sıyrılmıştır. Çünkü ona göre yapılacak olan tarihsel çözümleme, alt yapı - üst yapı modelinin sağladığı terimlerle belirlenen bir ekonomi-toplum bağlamına gönderme yapılarak; yani öznel deneyimi, nihai olarak ekonomik alt yapının belirlediği ideolojik içeriklere indirgeyerek yapılamaz.

Foucault'a göre, öznel deneyimi açıklamak için öznenin değil de, o deneyimi kuran söylem ve söylemin karşılıklı ve kaçınılmaz bir ilişki içinde olduğu iktidar sistemlerini çözümlmek gerekir. Özne ve iktidar arasında bu bağlamda ayrılmaz bir ilişki vardır ve öznel deneyimin kurulmasında insan bilimlerinin oynadığı rol çok güçlüdür.

I.2 - Öznenin Sorunsallaştırmalarla Kuruluşu ve Soybilimle Öz-Yıkımı

Foucault, herhangi bir şeyi doğru-yanlış oyununa - *hakikat oyununa* - sokup, onu bir düşünce nesnesi olarak kuran söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler bütününe *sorunsallaştırmalar* ismini vermiştir. Hakikat oyunlarını da, sorunsallaştırılan şey hakkında belli hakikatlerin oluşturulması için kullanılan kurallar bütünü olarak ifade etmiş ve özellikle Batı'da bunların kapalı ve kesin tanımları olmadığını söylemiştir.

Öznel deneyimler Foucault'a göre sorunsallaştırmalar yoluyla oluşturulur, geliştirilir ve dönüştürülür ve her sorunsallaştırma üç ana eksen üzerinde gerçekleşir: Bilgi, İktidar ve Etik (sözcüğün Helenistik ve geniş anlamında: İnsanın kendisiyle kurduğu ilişki). Bu eksenler birbirlerine sıkıca bağlıdır ve her birinin var olma koşulları diğer ikisiyle karmaşık ilişkiler içindedir.

Foucault'a göre her deneyim bir bilgi ve hakikatler alanı, bir normlar ve kurallar sistemi ve bir kendisiyle ilişki modeli olarak görülmeli ve eleştirilmelidir. Çünkü her deneyimde bir bilgi öznesi, bir iktidar ilişkileri öznesi ve bir kendi eylemlerinin öznesi olarak, bir BEN kurulumu vardır. Tarihsel olarak kurulan bu deneyimler özneleri hakkında belirli hakikatler oluşturur, hakikatler bazı sınırlar çizer ve bu sınırlar da özneye bir bireysellik ve kimlik dayatır.

Foucault, bu şekilde kendimizin tarihsel bir ontolojisini yapabilmenin çok önemli bir sonucu olduğuna işaret eder: Hakikatler olumsal oldukları için çizdikleri sınırlar aşılabilir ve bu sınırların dayattıkları bireysellik ve kimlikler dönüştürülebilir. Yeni özellikler geliştirebilmek için düşündüklerimiz, söylediklerimiz ve yaptıklarımız üzerinde düşünmeli ve şu soruyu sormalıyız: Öznesi olarak gör(ül)düğümüz deneyimler ve bu öznelliklerin dayattıkları bireyselliklerin koydukları sınırlarda – evrensel ve zorunlu olarak gösterilen yanlarında – aslında tarihsel, olumsal ve keyfi zorlamaların ürünü olan etkenlerin tuttuğu yer ve oynadığı rol nedir?

Öznelliğin bu şekilde eleştirilmesi aslında ilk olarak Kant'ın "Aydınlanma Nedir?" isimli yazısında yapılmıştır. Fakat bu eleştiri aklın aşmaması gereken zorunlu sınırları aramak için aşkın ve negatif olarak yapılmıştır. Foucault'un öznellik eleştirisi ise tarihsel ve pozitiftir.

Foucault'a göre ontolojide uygulanması gereken yöntem geleneksel tarihsel yöntem olamaz. Çünkü geleneksel tarih, geleneksel metafiziğe bağımlıdır: Tarihini yazdığı şeyin kökenini arar, tarihi çizgisel bir gelişme olarak betimler ve tarihi yazılan şeyin bu gelişme boyunca anlamını koruduğunu, tek bir yönde hareket ettiğini söyler. Bu yöntemin üç ana niteliği vardır:

- Şeylerin sabit bir özü ve kimliği olduğunu varsayar ve bunları yakalamaya çalışır.
- Bir şeyin kökeninin onun en mükemmel anı olduğunu varsayar.
- Bir şeyin hakikatının onun kökeninde yattığını varsayar.

Foucault , alması olarak soybilim yöntemini kullanmayı önerir. Bir karşı hafıza olarak soybilim,

- sabit özü reddeder ve farklı kimlikler olabileceğini varsayar,
- verili bir kimliğin kökenini bulmak yerine onu çözmeyi, ayrıştırmayı hedefler,
- tarihini yazdığı şeyin bir doğruluğu olduğunu reddeder.

Böylece soybilim, tarihini yazdığı şeyin ortaya çıkışından sonra anlamı muhafaza eden bir süreklilik izlemediğini; bu süreçte dışarıdan birçok müdahale, sapma, hata ve ilineğin etken olduğunu; sürecin farklı güçler arasında mücadeleler içerdiğini, varılan noktaların bu etkenler ve mücadelelerin bir sonucu olduğunu varsaymış olur. Bir başka söyleyişle, ona göre köken tek ve mükemmel, varılmış olan nokta ise zorunlu değildir. Bu yüzden, bize verilmiş olan kimliklerin reddedilmesinde soybilim yöntemsel bir araç olarak kullanılabilir.

II - Biyo-İktidar

II.1 –Genel Bir Bakış

Foucault'a göre 17. yy sonuna kadar Batı'da negatif, sınırlayıcı olan, tahakküme dayanan, hükümların yaşama hakkı üzerinde söz sahibi olduğu ve hukuki-söylemsel (juri-dico-discursive) model olarak tanımlanabilecek geleneksel iktidar hakim olmuştur. Bu tarih itibarıyla hukuki-söylemsel modelin iktidar göremediği yeni bir iktidar biçimi oluşmaya başlamıştır: Pozitif, üretken, yaşamı destekleyen ve yaşama hakkını sınırlamaya değil, arttırmaya çalışan Biyo-iktidar.

Bu dönüşümün altında 16. yy'ın karakteristik soruları – Kendini nasıl yönetirsin? Nasıl yönetilir? Diğerlerini nasıl yönetirsin? İnsanlar kim tarafından yönetilmeyi kabul edebilir? En olası yönetici nasıl olunur? gibi 16. yy'a damgasını vuran sorular – ve iki farklı sürecin kesişimi yatmaktadır. Bu süreçlerden bir tanesi, devletlerin merkezileşmesiyle sonuçlanacak olan; feodal yapıların kırılıp, büyük, bölgesel, yönetsel ve sömürgeci devletlerin oluşmasıdır. Diğer süreç ise, dini anlaşmazlıklar ile sonuçlanacak olan; reform ve karşı-reform hareketleriyle dinen yönetimin ve ebedi kurtuluş için dünyadaki halifelüğün niteliğini belirleme çabalarıdır.

Merkezileşmiş ve merkezileştirici olan bir iktidarın siyasi biçimine *devlet*, bireyselleştirici iktidara da *pastorallik* dersek; bu süreçlerin kesişiminde pastoral iktidar kendisinin tam zıttıyla – devletle – birleşmiş, iktidar tekniklerinin gelişmesi bireylere yönelmiş ve bireyleri sürekli ve kalıcı bir biçimde yönetmek amaçlanmıştır. 19. yy'da Batı toplumlarında hapishanenin yaygın biçimde benimsenmesi, iktidar alanlarındaki geçişin açık bir şekilde görülebilmesini sağlar: Cezalandırma alanında halka açık infaz, işkence ya da benzeri gösterilerin ve acı vermenin yerine, hapsedmeyle beraber özgürlükten mahrum bırakma ve ıslah edici disiplin geçmiştir. Disiplin ve gözetleme, bu bağlamda sadece hapishaneye özgü değildir. Fabrikalarda, bürolarda, hastanelerde, okullarda, kırsalalarda, vs. her yerde vardır artık. Modern çağı örnekleyen yer Marx için fabrika ya da üretim yeri iken, Foucault için hapishane ve tımarhanedir. Kapitalizm aracılığıyla insan yaşamı siyasi tekniklerin alanına girmiştir. Öyle ki, yaşamın kendisinin siyasi stratejilerde ortaya sürülmesi, Foucault'a göre "*modernliğe girme eğilimi*"dir: İnsan binlerce yıl boyunca Aristoteles'e göre neyse o olmuşken – yaşayan ve ek olarak siyasi bir varlık olma yeteneğine sahip olan bir hayvan olmuşken; *modern insan*, bir canlı varlık olarak yaşamını kendi siyaseti dahilinde söz konusu edebilen bir hayvana dönüşmüştür.

Biyo-iktidar, bu bağlamda burjuva toplumunun büyük buluşlarından birisidir ve kapitalizmin gelişmesinde vazgeçilmez bir unsurdur. Çünkü, kapitalizm bedenün üretim sürecine denetimli bir şekilde girmesini ve nüfusun ekonomik süreçlere uygun kılınmasını gerektirir. Beden gücünü emek gücüne dönüştürüp, üretim gücü olarak kullanırken, bedeni itaatkar, uysal ve tabi kılan biyo-iktidar ise yaşama iki ana biçimde müdahale eder: Bedenin anatomo-politiği ve nüfusun biyo-politiği biçiminde. İnsan bedenine makina gibi yaklaşan ilkinde, müdahale amacı insan bedenini disipline etmek, yeteneklerini geliştirmek, daha verimli ve uysal kılmak ve ekonomik denetim sistemleriyle birleştirmektir. İkinci tip müdahale ise bedene bir doğal tür olarak yaklaşır ve nüfusu düzenleyici bir denetim getirir. Örneğin cinsellik beden disiplini ve nüfusun kontrolü arasındaki keşimde yer aldığı için, düzenlenmesi aynı anda her iki tip müdahaleyi de olası kılar. Bu yüzden artık cinsellik iktidarın bastırıldığı değil, ürettiği bir şeydir. İktidar salt baskıcı bir ağırlık olup, karşı

konulacak bir yük gibi hareket etmeyi bırakıp; aslında her şeyin – bilginin, söylem biçimlerinin ve hazzın – üretilmesini sağlayan araç haline geldiği için de etkisi artmış olur.

Bir başka deyişle, biyo-iktidar tahakküm ve hegomonyaya ilişkilerini getirirken, negatif teknikler kullanmamış, sınırlandırıcı olmamış ve bedensel şiddeti dışlamıştır. Çünkü bedeninin biyolojik yaşamı ve onun sahip olduğu güçleri sınırlamak ve en uç noktada yok etmek yerine, güçlendirmek, en iyi şekilde kullanmak, örgütlemek ve denetlemek zorundadır. Böylece, biyo-iktidar gelişirken, hukuksal yasa sisteminin yerine de giderek normlar önem kazanmaya başlamıştır. Çünkü yasa sınırlandırıcıdır ve en uç noktada silahı ölümdür. Nesnesi yaşam olan bir iktidarın ihtiyacı olan düzenleyici ve denetleyici mekanizmalar ise ancak normlar aracılığıyla oluşturulabilir.

Yasalar da birer norm gibi işlemeye başlamış ve hukuk sistemi, amacı yaşamın güçlerini düzenlemek olan bir aygıtlar bütününe dahil olmuşken; biyo-iktidar, insanları normlara uymaya zorlayan, onları normalleştiren bir normalizasyon toplumu oluşturmuştur. Şiddet dışlanınca, bedenin iktidar tarafından kuşatılabilmesi için tüm toplumsal bütüne yayılan yeni ve ince teknikler – *dispositifler* – gerekmiştir.

Dispositiflerin Foucault'un kavram uzayındaki kapladığı hacim, kurumları, mimari biçimleri, düzenleyici kararları, yasaları, idari tasarrufları; bilimsel, ahlaki, felsefi önermelerden oluşan heterojen bütünlüğü; bu söylemsel ve söylemsel olmayan öğeler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu sistemleri kapsamaktadır.

II.2 –İktidar-Bilgi Eksenlerinin Kesişiminde: Dispositifler

Dispositiflerin işleri stratejiktir: Güç ilişkilerini güdümlerler, belirli bir yönde geliştirir ya da önlerine geçerler, dengelerler ve kullanırlar. Her zaman bir iktidar ilişkisi içinde yer almakla birlikte, doğdukları iktidarın kendisini koşullandıran bir bilginin sınırlarına bağlıdırlar. Çünkü, iktidar ve bilgi karşılıklı olarak birbirini içerimler. Karşılığında bir bilgi alanı oluşturmayan iktidar ilişkisi olmadığı gibi, iktidar ilişkisini varsaymayan ve oluşturmayan bir bilgi de yoktur. Bilgi alanının ve hakikatlerinin oluşturduğu söylemin üretimi, birikimi, dolaşımı ve işleyişi olmadan, iktidar ilişkileri yürütülemez, yerleştirelemez ve güçlendirilemez.

Bu bağlamda dispoitifler, bilgi-iktidar eksenlerinin bir araya geldiği söylemsel ve söylemsel olmayan pratik yumakları, yani sorunsallaştırma odakları olarak tanımlanabilir. Bu pratiklerle dispoitifler, bir takım deneyimler kurup, insanları bu deneyimlerin özneleri olarak tanıtarak; onlara kendileriyle ilgili hakikatler dayatır, iktidarın şiddet kullanmadan bedeni kuşatmasını sağlar ve onu itaatkar, uysal hale getirir.

Dispoitifler sayesinde, birey iktidarın dışında ve karşısındaki bir şey olmaktan çıkar, iktidarın hem birincil bir etkisi, hem de birincil bir aracı haline gelir. Oluşturduğu birey üzerinden işleyen bu iktidar, bireyi özne yapan bir iktidar biçimidir: Denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da özbilgi yoluyla kendi kimliğine tabi olan özne.

Temelde dispoitifler yoluyla işlediği için biyo-iktidar da strateji terimleriyle düşünölmelidir. Bu stratejiler hegomonya biçimlerinde kristalleşir ve Foucault'a göre iktidarın ilişkilerinin kristalleşerek aldığı bu biçimlerden en çok öne çıkanı 16. yy'dan beri sürekli gelişmekte olan devlettir.

Böylece artık devlet, yalnızca bütünleştirme teknikleriyle işleyen, bireyleri görmezden gelen, bütünün/bir sınıfın/bir grubun çıkarını gözten değil; aynı zamanda bireyselleştiren, insanları kurulmuş deneyimlerin özneleri haline getiren, yani bilinç ya da özbilgi yoluyla kendi dayattığı kimliğe bağlayan ve bu yolla denetim altına alan bir iktidardır.

İktidarın ilişkilerinin içeriğini anlamak için, belki direniş biçimleriyle bu ilişkileri ayrıştırmaya yönelik girişimleri araştırmamız gerekir. Feodal toplumlarda isyanların nedenleri arasında ekonomik sömürü çok önemli bir yer tutmuşsa da, etnik ya da toplumsal tahakküm biçimlerine karşı mücadeleler daha baskındı. 19. yy'da sömürüye karşı mücadele ön plana çıktı. Günümüzde ise bireyin dayatılmış bir kimliğe bağlanmasına, yani öznelliğin boyun eğdirilip, tabi kılınmasına karşı verdiği mücadele, etnik/toplumsal/dinsel tahakküme ve ekonomik sömürüye karşı verilen mücadeleden daha fazla önem kazanmaktadır. Mevcut mücadeleler incelenip, ortak özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, şu ya da bu iktidar kurumuna, gruba, elit kesime ya da sınıfa saldırılmaktan çok, bir tekniğe, bir iktidar biçimine saldırıldığı görölmektedir. Günümüzün sorunu artık ne olduğumuzu keşfetmek değil, ne olduğumuzu reddetmektir. Günümüzün siyasi, etik, toplumsal ve felsefi sorunu bireyi devletten ve devletin kurumlarından kurtarmaya çalışmak değil; kendimizi hem devletten, hem devletle ilintili olan bireyselleştirme türünden kurtarmaktır.

II.3 – Etik Ekseni Üzerinde: Öz(ü)gürlük

Foucault'a en sık getirilen eleştiri şudur: Öznesi olduğumuz deneyimler, bu deneyimleri kuran hakikat oyunları, bu hakikatlerin kurduğu kimlik ve bu kimliğin dayattığı sınırlar – yani bireyselliğimiz – hep biyo-iktidarın yaşamı güdüleme ve denetleme tekniklerinin bir ürünüye ve iktidar tüm toplumsal yapıya yayılmışsa, olduğumuz şeyi reddetmek nasıl mümkün olabilir?

Foucault'un kavram uzayında iktidar, bir güç ilişkileri çokluğunu içermektedir. Evrensel, kendiliğinden var olan, sahip olunabilen ve uygulamayı bekleyen bir iktidar yoktur. Doğrudan doğruya başkaları üzerinde değil, başkalarının şimdiki ya da gelecekteki eylemleri üzerinde bir eylem demektir. Davranışları ve onların mümkün sonuçlarını yönlendiren ve bir eylem kümesinin başka bir eylem kümesi üzerinde etkili olduğu bütünsel bir yapıdır. Bu yüzden de bir yönetim (government) sorunu – başkalarının mümkün eylem alanını yapılandırma sorunu – olarak tanımlanabilir.

Bu bağlamda, bir ilişkinin iktidar ilişkisi olabilmesi için, her iki tarafın da sonuna kadar eylemde bulunabiliyor olması ve bir tepki-cevap alanının var olması gerekir. Böylece *özgürlük* kavramı iktidar ilişkilerine katılmış olunur: İktidar yalnızca özgür özneler üzerinde ve yalnızca özgür oldukları sürece işleyebilir.

Bir iktidar alanı tıkandığında - yönetim ve yapılandırma ilişkisi tek yönlü, sabit ve tersine çevrilemez hale geldiğinde – artık iktidar ilişkisinden söz edilemez. Yalnızca tahakküm (domination) kalmıştır ve onun olduğu yerde iktidar ilişkisi olamaz.

Bu anlamda özgür olmak demek, farklı ve çeşitli davranış biçimleri ve tepkilerinin gerçekleştirilebileceği bir imkanlar alanıyla karşı karşıya olmak demektir. Davranış ve eylem biçimlerimizin önünde engel oluşturan/oluşturabilecek etmenlerin yokluğu şeklindeki geleneksel ve negatif özgürlük anlayışı yerine, bu engelleri aşmak için sahip olduğumuz güçlerin kullanımı – yani öz-ü-gürlük – anlaşılmalıdır. Örneğin kölelik, insan zincirlenmiş olduğunda değil, hareket edebileceği, hatta kaçabileceği zaman bir iktidar ilişkisi olarak tanımlanabilir.

Bir başka ifadeyle, iktidar ve özgürlük birbirlerini dışlayan bir çatışma ilişkisi içinde değil, çok daha karmaşık bir ilişki içinde yer alır. Bir ilişkide özgürlük, iktidar ilişkisinin işlemesinin ön koşuludur ve iktidarın olduğu her yerde bir özgürlük direnişi ya da imkanı vardır.

Bu bağlamda, modern toplum disiplinize edilmiş bir toplum değil, disiplinci bir toplum olmaktadır. Disiplin yöntemlerinin yayılması, insanların tümüyle itaatkar hale gelmesi demek değildir. Normalizasyon sürecinde kullanılan tekniklerin çözümlenmesinde, kitlesel ve direnilemez bir normalizasyon olduğu iddiası yoktur. İktidar ilişkilerinin her yerde olması, bütün gücü ellerinde bulundukları anlamına gelmez. İktidar ilişkilerinin çokluğu, kesişimleri, kırılmalıkları ve tersine çevirilebilirlikleri, tüm davranış alanlarını tıkayan ve tek yanlı olarak yönlendiren bir iktidarın var olmadığı anlamına gelir.

Böylece özgürlük-etik bağı bizi sorunlaştırmanın üçüncü eksenine götürmektedir: Etik – kişinin kendisiyle kurduğu ilişki, doğrudan doğruya bilgi-iktidar eksenlerinin bir araya gelerek kurdukları deneyimler, ürettikleri hakikatler ve dayattıkları sınırlar yoluyla kurulabilir. Fakat bu sınırlar aşılabilir ve iktidar özgürlüğü içerimler. Bu sınırları aşmak için, soybilimsel yöntemle kendimizin tarihsel bir ontolojisini yapmamız gerekir.

Soybilimsel eleştirinin sağladığı arka planda, özgürlük pratiği olarak etik, Foucault'a göre bir hakikat değil; bir sanat, bir yaratı, bir varoluş estetiği biçimini almalıdır. İnsan doğasının bastırılmış ya da gizlenmiş doğruluğunu keşfetmek yerine; kendimizin bir soybilimini yapmalı ve kendi tarihimizin ve sınırlarımızın zorunlu değil, olumsal olduğunu görebilmeliyiz; özgürlüğü kullanarak, kendimizi kendi davranışlarımızın öznesi olarak yaratıcı bir biçimde yeniden kuralmalıyız, yani ahlaki olarak öznellemeliyiz.

Bu tutum, Foucault'a göre modernliğin, varoluşu karmaşık ve güç bir geliştirme çabasının nesnesi yapan modern insanın tutumudur. Dolayısıyla, bu etik anlayışı geleneksel etiğin tersine evrensel bir nitelik taşımaz. Çünkü farklı kendiyile ilişki biçimleri vardır ve kendiyile kurulacak her ilişki herkes için eşit ölçüde ideal olamaz.

III – TARİHSEL BAĞLAMDA BİYO-İKTİDAR

III.1 – Çoban-Sürü ve Site-Yurttaş Oyunları

Bilindik anlamında sürü metaforuna ve peşinden koyun sürüsünün geldiği çoban olarak ilahi varlık, kral ya da lider fikrine Yunanlılar ve Romalılar'dan ziyade, Mısır, Asur, Filistin gibi Antik Doğu toplumlarında rastlanmaktadır. Ama daha sonra pastoral temayı geliştirip, genişletenler İbraniler oldu. Yine de onların inancı oldukça özel bir nitelik taşımaktaydı: Tanrı halkın tek çobanıdır. Bunun tek bir olumlu istisnası vardır, o da monarşinin kurucusu olan Davud.

İbranilerce geliştirilen Çoban-Sürü oyunu ile Yunan'da görülen Site-Yurttaş oyunu bir takım temel farklılıklar içermektedir:

Çoban, bir toprak parçası üzerinde değil, daha ziyade, bir sürü üzerinde iktidar kullanır. Burada esas özellik Çoban-Tanrı'nın sürüsüyle kurduğu ilişkidir: Tanrı, sürüsüne bir toprak parçası bahşeder ya da vaat eder. Yunanlılarda ise toprağın sahibi Tanrılar ile insanların ilişkisini belirleyen esasen toprak mülkiyetidir.

Çoban, sürüsünü bir araya toplar, onlara yol gösterir ve önderlik eder. Çobanın doğrudan varlığı ve hemen harekete geçebilmesi, sürünün varlık nedenidir. Çoban kaybolunca sürü de dağılır. Yunanlılarda ise, Solon gibi bir yasa yapıcı, bütün çatışmaları çözünce, geride bıraktığı, kendisi olmadan da ayakta kalmasını sağlayacak olan yasaları olan bir sitedir.

Çobanın görevi yalnızca bir tehlikenin eşiğine gelindiğinde sürünün hepsinin kurtarılması değildir. Mesele devamlı, bireyselleştirilmiş ve erekli bir şefkat gösterme olayıdır. Çoban sürüsü için bir hedef koymalıdır: Sürü ya iyi bir otlığa götürülmelidir, ya da tekrar ağıla dönülmelidir. Yunan Tanrılarında ise bereketli bir toprak ve bol ürün sağlaması istense de, sürüyü günü gününe doyurması beklenmiyordu.

Yunanlı önder, savaşta canını feda etmek zorunda olsa bile herkesin çıkarına olan kararlar almak zorundaydı. Çoban ise kendisini sürüsüne adanmalıdır: Herkes uyuduğu zaman çoban onların başında bekler. Hem beslediği ve uyuyan kişiler için çalışır, hem de onları gözetir. Kendi sürüsünü hem topluca, hem de en ayrıntılı davranışlarına kadar bir bir tanımalıdır. Sadece iyi otlakların nerede bulunduğunu, mevsimlerin yasalarını ve şeylerin düzenini bilmek yetmez, herkesin özel ihtiyaçlarını da bilmesi gerekir. Kısacası, Eski Yunan'da siyasi sorun, site ile sitenin yurttaşları çerçevesinde bir kişi ile pek çok kişi arasındaki ilişkide yoğunlaşırken; pastoral sorun, bireylerin yaşamlarıyla ilgilidir. Eski Yunan'da iktidar hukusal özneler üzerinde kullanılırken, İbraniler'de pastoral iktidar yaşayan bireyler üzerinde kullanılmıştır.

Bu temalar, Avrupa kıtasının Batı yakasında antikçağın son dönemlerinde ortaya çıkan saldırgan ve fetihçi toplumlarca ortaçağda Hıristiyanlık içinde yeniden işlenmiş, insanların ezici çoğunluğunu birkaç çobanı olan bir sürü gibi gören bir iktidar teknolojisi geliştirilmiştir. Pastoral iktidar teknolojilerinin gelişmesiyle de, antik toplumun yapıları yerle bir olmuştur.

III.2 – Yeni Bir Oyun: Hıristiyan Pastorallığı

Antik Hıristiyan litaratüründe İbrani temaları dört şekilde kayda değer biçimde değiştirilmiştir. Birinci değişiklik sorumlulukta olmuştur. Çoban - hem tek tek her koyuna, hem de onların bütün eylemlerine ilişkin, onların atabilecekleri bütün iyi ya da kötü adımlar ve başlarına gelen her şey hakkında – hesap vermek zorundadır. Burada, tek tek her koyun ve çoban arasında karmaşık bir günah-sevap değişimi ve dolaşımı olduğu düşünülmüştür ve değişim-dolaşımın üzerinden gerçekleştiği ahlaki bağ, bireylerin sadece yaşlarıyla değil, eylemlerinin ayrıntılarıyla da ilgili hale gelmiştir.

İkinci değişim, itaat sorununda olmuştur: Çobana bireyler kişisel olarak boyun eğmelidir. Bu durumda, çobanın iradesine yasayla tutarlılık gösterdiği ölçüde değil, bizzat çobanın iradesi olduğu için uyulur. Bu demektir ki itaat etmek, Yunanlılarda olduğu gibi bir amaca ulaşmak için başvurulabilen bir araç değil, başlı başına bir amaç gösterir ve süreklidir.

Üçüncü olarak, Hıristiyan pastorallığı papaz ile koyunların her biri arasında özel bir bilgi içerimler ve bu bilgi bireyselleştiricidir. Çoban sürüde neler olup bittiğini, her birinin neler yaptığını, her birinin işlediği aleni günahları bilmelidir. Dahası, her birinin ruhunda neler dolaştığını, yani onların gizli günahlarını, aziz olma yolunda ne kadar ilerlediklerini de bilmelidir.

Hıristiyanlık bu bilgiye ulaşabilmek için Helensitik dünyada etkili olan iki farklı aracı sahiplenip, birleştirmiştir: Vicdan muhasabesi ve vicdanın yönlendirilmesi. Yönlendirme bir durumu yansıtıyordu ve bundan kurtulmayı denerseniz, yok olup, giderdiniz.

Dördüncü değişiklik ise, bireylerin bu dünyada kendi nefislerini köreltmeleri için çalışmayla gerçekleşmiştir. Bu köreltme, Eski Yunan'daki site uğruna kendini feda etmek ile aynı şey değildir: İnsanın kendi kendisiyle kurduğu bir ilişki türüdür ve kişinin özkimliğinin kurucu bir parçasıdır.

Sonuç olarak, Hıristiyan pastorallığı, modern devletler olarak adlandırdıkları birimler içinde çoban-sürü ve site-yurttaş oyunlarını birleştirerek, yepyeni bir oyun icat etmiştir. Fakat bu dönemde, pastorallık beklenenin aksine parlak bir dönem geçirmemiştir. Bunun başlıca sebepleri ruhsal çobanlığın yaygın kırsal ekonomiyile bağdaştırılması zor bir deneyim olması; pastorallığın sadece çobandan değil, sürüden de belirli bir kültür düzeyi talep etmesi ve bireyler arasında pastorallikten tamamen farklı tipte bir kişisel bağlar dokusu ören feodalitedir. Pastorallık, ortaçağda insanları

yönetmenin etkili ve pratik bir yolu olarak kurulamış olsa bile, aralıksız mücadelelerin sürekli üzerinde durduğu bir unsur olmuştur.

III.3 – Pastoral İktidarın Evrimi: Modern Devlet

Hıristiyanlık, bir kilise şeklinde örgütlenmiş tek dindir. Bu haliyle çok özel bir iktidar biçimine göndermede bulunur. Bu iktidar, amacı bireyin öbür dünyadaki selametini emniyet altına almak olan; sürünün yaşamı ve selameti uğruna kendini feda etmeye hazır olan; sadece toplumu değil, her bir bireyi ömrünün sonuna kadar gözeten ve insanların içlerindeki en derin sırları açığa vurmadan uygulanamayacak olan bir iktidardır.

Pastoral iktidar asıl etkinliğini kaybetmiş gibi gözükse de, sadece dinsel kurumlaşma bileşeni 18. yy itibariyle canlılığını yitirmiştir. Bu bileşenden ayrılması gereken bir yönü, kurumsallaşma işlevi bileşeni kilise kurumunun ötesine yayılmış ve katlanarak çoğalmıştır. 18. yy itibariyle, devleti bireyselleştirici iktidarın yeni bir örgütlenmesi, pastoral iktidarın yeni bir biçimi olarak görebiliriz.

Bu yeni iktidarın amacı bireyleri öteki dünyada selamete götürmek değil, selameti bu dünyada sağlamak haline dönüşmüştür. Amaçtaki değişikliğe uygun olarak, iktidarın görevlerinde ve faillerinde bir artış olmuştur. Bu iktidar biçimi bazen devlet - polis - tarafından, bazense özel şirketler, refah dernekleri, hayırsever kimseler, aile ve hastane tarafından uygulanır olmuştur. Faillerin çoğalması insanının bilgisinin iki rol etrafında gelişmesinde odaklanmaktaydı: Nüfusla ilgili küreselleştirici ve niceliksel rol ile bireyle ilgili analitik rol.

Bütün bunlar, bin yıldan fazla bir süre için tanımlı bir dinsel kuruma bağlı kalmış olan pastoral türden bir iktidarın, aniden tüm toplumsal bünyeye yayıldığını ve birçok kurumda destek bulduğunu içerimler.

III.4 – Devlet Akı ve Polis Teorisi Doktrinleri

Ortaçağ sonrasında, devlet iktidarının rasyonalitesi özellikle iki doktrinle formüle edilmiştir: *Devlet Akı ve Polis Teorisi*.

Devlet Akı doktrini, devlet yönetiminin ilke ve yöntemlerinin Tanrı'nın dünyayı, babanın aileyi ve amirin topluluğunu yönetim biçimlerindekiyle nasıl farklı olduğunu açıklamak amaçlıydı. Polis

doktrini ise, devletin rasyonel faaliyetlerinin nesnesi olan şeylerin doğasını, peşinde olduğu amaçları ve söz konusu araçların genel biçimini tanımlıyordu.

Devlet Akli, o zamanlar insanların kafasındaki devletleri yönetme sanatına özgü olan bir rasyonaliteydi. Yönetim sanatının – yönetişimin – modeli, Tanrı'nın doğayı ve ruhun bedeni yönetmesinin taklidi değil, Tanrı'nın yarattıklarına kendi yasalarını kabul ettirmesinin modeliydi.

Ayrıca Devlet Akli doktrini şu çıkarımı içeriyordu: Doğası gereği devlet, düşmanlarını belirsiz bir süre boyunca bastırabilir. Bunu ancak gücünü çoğaltabilirse yapabilir ama muhakkak düşmanı da gücünü arttıracaktır. Yani tek derdi ayakta durmak olan, mutlaka felakete sürüklenecektir. Bu durumda, yönetim ancak devletin ne kadar güçlü olduğu bilinirse mümkündür ve bilgi zorunludur. Sonuç olarak devlet akli ilahi, doğal ya da insani yasalara göre bir yönetim sanatı değildir. Dünyanın genel düzenine saygı göstermesi gerekmez ve devlet, gücüne uygun olarak yönetilmelidir. Amacı geniş kapsamlı ve rakabetçi bir çerçevede gücünü arttırmak olan yönetimdir.

Turquet, De Lamare, Von Justi gibi 17. ve 18. yy yazarlarının polisten anladıkları da devlet bünyesi içinde işleyen bir kurum ya da mekanizma değildir. Devlete özgü olan bir yönetim teknolojisi, yani devletin müdahale ettiği alanlar, teknikler ve hedeflerdir. Bu yazarlara göre polisin gerçek nesnesi insandır ve sözcüğün geniş anlamında *iletişimi* sağlamak polisin işidir. Çünkü bireylerin iletişimini – yani çalışma, üretim, mübadele ve yerleşme gibi ortak faaliyetlerini – denetlemek, insanlara biraz daha güzel bir yaşam sunmak ve devleti biraz daha güçlendirmenin tek yoludur. Bu durumda, polisin alanı ordu, maliye ve adaletti.

Kraliyet iktidarı, feodalizm karşısında bir silahlı kuvvet, bir hukuk sistemi ve bir vergi sistemi kurup, geliştirerek öne sürebilirdi. Bunları, yani yaşamı düzenleyen ise polisti.

Bu bağlamda, 18. yy'dan bu yana Avrupada'ki toplumların disipline edilmesinden anlaşılması gereken, üretim etkinlikleri, iletişim şebekeleri ve iktidar ilişkilerinde gitgide daha rasyonel ve ekonomik bir ayarlama sürecinin sağlanmaya çalışılmasıdır. Bu süreç içinde, sınırları özenle belirlenmiş kurumlarda, iktidar ilişkileri günümüze kadar çeşitlilik sunan, düzene konmuş, yoğunlaşmış ve etkinliklerinin en üst noktasına erişmiş olarak gelişti.

Günümüz toplumlarında devletin yalnızca iktidarın uygulanma biçimi ya da yerlerinden biri – en önemlisi olsa da – olmadığı, tüm diğer iktidar ilişkisi türlerinin bir biçimde devlete gönderme yaptığı bilinen bir olgudur. Ancak bunun nedeni, bütün iktidar ilişkilerinin devletten türemesi

değil; tam tersine, iktidar ilişkilerinin gün geçtikçe daha fazla devletleşmesidir. Bir başka deyişle, iktidar ilişkilerinin giderek yönetselleştirildiğini, yani devlet kurumları biçiminde ya da devlet kurumlarının kanatları altında geliştirildiğini, rasyonelleştirildiğini ve merkezileştirildiğini söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, yönetim sanatı diyebileceğimiz bir olgunun bu noktaya kadar tarihsel çözümlenmesini yapmak mümkündür: Siyasi rasyonalite ilk dayanağını pastoral iktidar fikrinde bulmuş, daha sonra devlet aklına yaslamıştır. Siyasi rasyonalitenin kaçınılmaz etkileri, hem bireyselleştirme, hem de bütünselleştirmedir. Özgürleşme de salt bu iki etkiden yalnızca birisine değil, siyasi rasyonalitenin köklerinin ta kendisine saldırmanın bir ürünü olabilir. Felsefe bilimsel aklın yetersizliğini gidermeye çalışmaktan vaz geçeli uzun zaman olmuştur. Modern devletlerin ve toplumun siyasi olarak yönetilmesinin gelişmesinden itibaren – Kant'tan beri – felsefenin rolü, siyasi rasyonalitenin aşırı güçlerini gözlem altında tutmak olmuştur.

IV - KAYNAKÇA

- 1) Ferda Keskin, *Foucault'da Öznellik ve Özgürlük*: Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 73: s. 30-44
- 2) Michel Foucault, "*Hakikat Kaygısı*" (Çev : Osman Akınhay) : *Özne ve İktidar* : Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2. Baskı: 2005 içinde s. 83-98
- 3) Michel Foucault, "*Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı*" (Çev : Osman Akınhay) : *Özne ve İktidar* : Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2. Baskı: 2005 içinde s. 221-247
- 4) Michel Foucault, "*Aydınlanma Nedir?*" (Çev : Osman Akınhay) : *Özne ve İktidar* : Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2. Baskı: 2005 içinde s. 173-192
- 5) Michel Foucault, "*Cinselliğin Tarihi*" (Çev : Hülya Uğur Tanrıöver) : Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 105-148
- 6) Michel Foucault, "*Özne ve İktidar*" (Çev : Osman Akınhay) : *Özne ve İktidar* : Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2. Baskı: 2005 içinde s. 57-82
- 7) Michel Foucault, "*Omnes et Singulatim: Siyasi Aklın Bir Eleştirisine Doğru*" (Çev : Osman Akınhay) : *Özne ve İktidar* : Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2. Baskı: 2005 içinde s. 25-56
- 8) Michel Foucault, "*Governmentality*": *Anthropology of the State* (Sharma A. & Gupta A.): Blackwell Yayınları, Malden MA, Oxford UK, 2006 içinde s. 131-143
- 9) Anthony GIDDENS, "*Michel Foucault*" (Çev: Tuncay Birkan)
- 10) kisi.deu.edu.tr/binnur.kavlak/kitaplar/foucault.doc